

Humanistin elämänasenne ja maailman muutos

Antti Arjava

Tieteessä tapahtuu -lehdessä 7/2002 professori Kari Enqvist kirjoitti esseistä ja pohti samalla fyysikon ja arkkityyppisen humanistin suhtautumista menneeseen ja tulevaan. Yritän seuraavassa esittää, ettei taustalla ole pelkästään erilainen suhde *menneeseen* vaan myös eri kokemus *arkipäivästä*. Toiseksi tartun kysymykseen, jonka Enqvist jätti ääneen sanomatta: vaikuttaisivatko sielujen erot muuhunkin kuin esseen kirjoittamiseen.

Enqvistin humanisti haltioituu Oxfordin ikivanhojen collegien ilmapiiristä, kun fyysikolle ne tuovat mieleen ”lähinnä neuvosto-Viron”. Humanistit ihailevat oppi-isiensä Platonin ja Aristoteleen syvämietteisyyttä, kun taas fyysikot viittaavat Einsteiniin vain nauttiakseen hänen virheistään. Lopuksi humanistinen esseisti siemailee alakuloisena iltaespressoaan, koska hänen maailmassaan paras on jo ohitse. ”Luonnontieteilijän Aurinko on vasta hiljattain noussut ja paras on vielä edessäpäin.”

Enqvist tuntee varmasti itsensä ja kollegansa. Humanisteistakin hän kirjoittaa tunnustettavasti. Arkkityyppittelyä tosin vaikeuttaa, että humanistiset tieteet muodostavat kirjavan joukon, joka on ainakin yhtä pitkä kuin Enqvistin esseejatkumo. Toisessa päässä ovat *soft core*-tieteenalat, kuten filosofia ja kirjallisuustiede, joissa tieto ei käytännössä juuri lisääny vaan elää tutkijan persoonallisuuden mukaan. Toisessa päässä historia ja kielitieteet empiirisessä muodossaan yhä kokoavat uutta aineistoa ja testaavat sillä hypoteeseja. Monellakin tällaisella tutkijalla voi olla humanistin sydän mutta luonnontieteilijän aivot.

Luonnontieteilijöiden määrätietoisempi hölkkä

Silti Enqvist on tietenkin oikeassa siinä, että luonnontieteet hölkkäävät määrätietoisemmin eteenpäin. Vaikkei fyysikkokaan ehkä usko, että jokainen esitetty uusi teoria on automaattisesti oikea, ainakin hänen on huomattavasti helpompaa osoittaa, milloin se on epäonnistunut. Ne erehdykset, jotka ovat läpäisseet *referee*-menettelyn, pystytään ennen pitkää testamaan ja hylkäämään. Fyysikolle todella jokainen aamu on edellistä viisaampi.

Kuten tiedämme, humanistisissa tieteissä tilanne on toinen. Ensinnäkin on teorioita, joita millään inhimillisellä keinolla ei voida falsifioida. Tämä on ärsyttävää, mutta sen kanssa on opittu elämään. Käytännössä suurempi ongelma on kuitenkin se, että kun empiirinen aineisto lisääntyy hitaasti tai ei lainkaan, ainoa keinoa sanoa uutta ja ansaita palkkansa (sekä parhaassa tapauksessa ihmiskunnan ikuinen kunnioitus) on keksiä vanhasta aineistosta aivan uusi teoria. Koska ne, joiden harteilla seisomme, eivät ole olleet kauttaaltaan lahjattomia, useimmat järkevät teoriat on jo käytetty. Kokonaan uusia hedelmällisiä kysymyksiäkin nousee aika ajoin esiin, mutta niitä riittää vain nopeimmille. Useimpien tutkijoiden vaihtoehdoiksi jäävät esittää vanha ajatus uudella terminologialla tai keksiä niin mielikuvituksellinen ratkaisu, että se ylittää kaikki aikaisemat.

Valitettavasti inhimillisen vajavuuden takia tieteellisen teorian mielikuvituksellisuus ja uskottavuus eivät lisääny samassa suhteessa. Niinpä humanistia ympäröivään teoria-ava-

ruuteen tulvii uusia tulkintoja, joista useimmat ovat loppujen lopuksi heikompia kuin edeltäjänsä, vaikka kestää joskus hyvin kauan, ennen kuin se huomataan. Humanisti yrittää tunnistaa joukosta kultajyvät, mutta pessimistisinä hetkinä voi tuntua, että jokaisena iltana väärää käsityksiä on jäänyt elämään enemmän kuin edellisenä.

Humanistin ja luonnontieteilijän 'nykyhetken' erilaisuus

Enqvist korostaa humanistin ja luonnontieteilijän eroa nimenomaan suhtautumisessa historiaan. Olen edellä pikemminkin vihjannut, että perimmäisenä syynä on heidän nykyhetkensä erilaisuus. Jos fyysikko päivittäisessä työssään näkee uusien ajatusten parempina aina korvaavan vanhat ja jos humanisti sen sijaan joutuu joka kerta miettimään, onko uusi idea aikaisempaa huonompi, ei ole ihme, jos heidän maailmankuvansa liukuvat eri suuntiin.

Tieteellisessä työssä fyysikon täytyy toimia oman ympäristönsä lakien mukaan ja humanistin omansa – muu olisi virhe. Mutta norsunluutorniemme ulkopuolella maailma onkin meille sama. Uskooko fyysikko, että yhteiskunnallisessa kehityksessä, hallinnossa tai liike-elämässäkin aina uusi idea on edeltäjänsä parempi? Epäileekö humanisti, että kaikkien uudistusten takana on vain suunnittelija, joka joutuu itsekunniointuksensa takia keksimään aina aikaisempia innovatiivisemmän organisaatorakenteen?

Eräs Helsingin yliopiston hallintoa erittäin hyvin tunteva kollega kertoi, kuinka tiedekunnat saivat tiedoksi opetusministeriön päätöksen, jonka siunauksellisuudesta oli ainakin siinä vaiheessa pientä epäselvyyttä. Lääketieteellinen tiedekuntaneuvosto alkoi pohtia, miten ohjetta parhaiten sovellettaisiin tiede-

kunnassa. Humanistinen neuvosto taas ryhtyi miettimään, miten saisi päätöksen kumottua.

Kun humanisti katselee fyysikon uutta kampusta, joka tuo hänelle mieleen Ruoholahden tai markkina-Viron, hän ei voi olla miettimättä, kestävätkö rakennukset pystyssä yhtä monta vuosisataa kuin Oxfordin colleget. Fyysikon mielestä ehkä ei tarvitsekaan, koska esineet niin kuin ajatuksetkin ovat kulutustavaraa. Samasta syystä ekologinen elämäntapa ja tietty kulunut nuhjuisuus on humanisteille helpompia omaksua? Parhaat ajatukset niin kuin talot ja esineetkin kestävät sukupolvelta toiselle. Fyysikon työpaikalla niin kestäviä ajatuksia ei ole koskaan kuultu.

Aristoteles ja Einstein: huono vertaus

Enqvistin analyysi oli kokonaisuutena erinomainen, ja olen tässä vain hieman kehittänyt sitä eteenpäin. Ehkä hän ei tehnyt sitä itse, jottei hänen tarvitsisi päätyä houkuttelevaan johtopäätökseen: Jos haluat ihmisen kertomaan, miten asiat kannattaa tehdä, palkkaa luonnontieteilijä; jos haluat aina kuulla, miten asioita ei pidä tehdä, ota humanisti. Harmi kyllä juuri silloin kun yhteiskunnassa joillakin alkaa mennä liian lujaa ja humanisteista olisi eniten hyötyä, heitä ei kaivata.

Voisi lopuksi ehkä kohtuuden nimissä huomauttaa, etteivät Aristoteles ja Einstein ole Enqvistin tarkoittamassa mielessä aivan sama asia. Edellinen on 2300 vuotta vanha tutkimuskohde eikä oppi-isä. Humanisteilla ei ole minkäänlaisia estoja rusikoida 1900-luvulla eläneitä edeltäjiään yhtä antaumuksellisesti kuin eläviä kollegoitaan.

Kirjoittaja on akatemiaturkija ja klassillisen filologian dosentti Helsingin yliopistossa.